

Anmeldelse:

Anders Stig Christensen: Samfundsfagsdidaktik. Livsverden, fag og politisk dannelse,

MOGENS HANSEN

HANS REITZELS FORLAG 2021. (230 S. – KR. 300 SOM BOG, KR. 240 SOM I-BOG)

Vigtigt bidrag til samfundsfagsdidaktikken

Med blandt andet udgivelsen af POLIS er samfundsfagsdidaktikken kommet på dagsordenen. Med udgangspunkt i fagdidaktikkens klassiske spørgsmål kan man spørge: Hvad er det, vi skal undervise i? Hvorfor skal vi undervise i de områder, vi gør i samfundsfag? Hvordan skal vi gøre det?

Det er besvarelsen af disse spørgsmål, der er ambitionen i Anders Stig Christensens bog om Samfundsfagsdidaktik – og lad det være sagt med det samme: Det er et særdeles vellykket forsøg på at besvare disse spørgsmål, man finder i denne bog.

Bogen er skrevet til lærerstuderende og lærere, der underviser i folkeskolen, men som det også pointeres i bogen, kan bogen med stor fordel læses af lærere i samfundsfag på alle niveauer i uddannelsessystemet.

Med udgangspunkt i Klafskis begreb om kategorial dannelse bliver fagets forskellige formål sammenfattet i fire områder, der dækker et kontinuum fra hverdagsviden om samfundsmæssige forhold til videnskabelig viden. Samfundsfag skal omfatte følgende områder:

- Hverdagsviden
- Faglige metoder
- Samfundsfags indhold
- Samfundsfag som videnskab

Pointen – og den fagdidaktiske udfordring – er, at samfundsfag skal dække alle fire områder, hvis faget skal leve op til sit formål om at uddanne eleverne til aktive borgere i et demokratisk samfund, som det på forskellig måde er beskrevet i fagets læreplaner.

Med dette som udgangspunkt formuleres det såkaldte demokratiske paradoks, nemlig at den demokratiske styreform defineres som idealet, der undervises efter. Med andre ord er fagets udgangspunkt normativt. Men for at kvalificere dette ud fra et samfundsvidenskabeligt perspektiv er det nødvendigt, at undervisningen omfatter de mange forskellige opfattelser af demokrati, der findes. Disse præsenteres kortfattet i bogen som et bud på, hvad undervisningen blandt andet skal omfatte, og for at undgå, at en bestemt demokratiopfattelse bliver den dominerende i undervisningen.

Samfundsfag er et enormt komplekst fag både hvad angår metoder og indhold. Denne kompleksitet viser sig i de meget forskellige videnskabsteoretiske tilgang, faget indeholder, blandt andet i form af spændvidden mellem en realistisk og en socialkonstruktivistisk opfattelse. Inden for denne ramme gennemgås kort og præcist positivisme, socialkonstruktivisme, diskursteori, hermeneutik, fænomenologi og kritisk teori. Det er vigtigt, at forfatteren insisterer på, at videnskabsteorien også er en del af fagdidaktikken, da det lægger op til en nødvendig refleksion af, hvad samfundsfaglig viden overhovedet er for en størrelse. Dette fører også tilbage til, at en del af samfundsfagsundervisningen skal være en indføring i samfundsfag som videnskabsfag.

I kapitel 5 og 6 tages der fat på to andre helt centrale fagdidaktiske spørgsmål, nemlig spørgsmålet om elevforudsætninger og arbejdsformer i samfundsfagsundervisningen. Selv om overvejelserne tager udgangspunkt i folkeskolens læreplaner, er der værdifulde diskussioner om undervisningsdidaktik, som er relevante for enhver samfundsfagslærer.

Med hensyn til elevforudsætningerne tages der fat på en problemstilling, som ikke har fyldt ret meget i diskussionen om samfundsfagsdidaktik, nemlig spørgsmålet om sproget. Eleverne har i kraft af deres sociale baggrund meget forskellige før-faglige forudsætninger, også med hensyn til sprog. Da samfundsfag er et fag, hvor der stilles store sproglige krav med hensyn til begrebsdannelse og udtryksfærdighed, er det en soleklar

didaktisk udfordring at tage højde for elevernes forskellige sproglige habitus. Forfatteren nævner problemstillingen, men det er oplagt et område, som kræver særlig opmærksomhed, ikke mindst i en multikulturel verden, hvor elevforudsætningerne bliver mere forskellige.

Inden for undervisnings- og arbejdsformer er det især den problem- og projektorienterede undervisning, der fremhæves. Også her trækkes der på Klafski og hans begreb om, at meningsfuld undervisning skal tage udgangspunkt i ”epokale problemer”, dvs. samfundsmæssige problemer, der er karakteristiske for en periode. Men også den velkendte problemstilling om forholdet mellem elevernes livsverden og fagets problemstillinger tages op til diskussion.

Den resterende del af bogen er en gennemgang af fagets fire discipliner – politik, international politik, sociolog og økonomi – med særlig henblik på hvad der anses for at være de centrale temaer i samfundsfagsundervisningen – og som resten af bogen interessant og velskrevet.

Jeg vil fremhæve en enkelt spændende problemstilling, der tages op i forbindelse med økonomiundervisningen. Ud over de mere klassiske temaer som økonomisk politik, velfærd og lignende tages et par emner op, som vi normalt ikke diskuterer i forbindelse med økonomiundervisningen nemlig økonomisk kompetence (financial literacy) og økonomisk dannelse.

Økonomisk kompetence handler om at give eleverne forudsætninger for at træffe fornuftige økonomiske beslutninger (ingen kviklån!). Med andre ord rejses diskussionen, om samfundsfagsundervisningen også skal indeholde et privatøkonomisk aspekt (som man for eksempel har gjort i Norge i flere år) for at klæde eleverne på til at blive bevidste forbrugere. Flere organisationer tilbyder i dag undervisningsmateriale om dette, men skal det ind som en obligatorisk del af samfundsfagsundervisningen?

I en lidt bredere sammenhæng – og med inspiration fra den tyske fagdidaktiske debat – introduceres begrebet økonomisk dannelse. Med dette forstås ikke kun forståelse af økonomiske sammenhænge og sammenhængen mellem privatøkonomi og samfundsøkonomi, men også evnen til at diskutere forskellige økonomiske tilgange. I forlængelse af dette nævnes også vigtigheden af at introducere eleverne til begreberne homo economicus og homo sociologicus for at vise, at forståelse af økonomiske sammenhænge kan have flere tilgange.

I det afsluttende kapitel vendes der blandt andet tilbage til samfundsfags dannelsesopgave. Samfundsfags opgave er at give eleverne, hvad der kaldes powerful knowledge/magtfuld viden. Dvs. at det er fagets opgave at udstyre eleverne med viden og kompetence til at deltage i samfundslivet. Som tidligere i bogen peges der i forlængelse af dette på, at vi som samfundsfagslærere skal være opmærksomme på at give alle elever – uanset baggrund – disse muligheder. Det pointeres, at undervisningen i samfundsfag – blandt andet på grund af fagets sproglige kompleksitet – ikke har været speciel god til at give eleverne reelt lige muligheder uanset deres sociale og kulturelle baggrund.

Jeg synes, at denne pointe skal tages op i diskussionen af fagets undervisningspraksis, og håber, at det vil blive taget alvorligt. Men der er givet også behov for forskning på området, så vi kan få redskaber til at tage hånd om det problem. Det er jo lidt paradoksalt, at et fag, hvis fornemmeste formål er at uddanne eleverne til demokrati, ikke er i stand til at give et bidrag til at udligne mulighederne på tværs af sociale og kulturelle skel.

Det er altid svært at yde en bog fuld retfærdighed i en anmeldelse, men jeg vil gentage, at det er et særdeles værdifuldt bidrag til samfundsfagsdidaktikken. Jeg vil dog fremhæve en enkelt problemstilling, som jeg savner en diskussion af, nemlig den stoftrængsel, der er i faget. Fagets fire discipliner, metoder, aktualitetskravet m.m. giver den enkelte underviser udfordringer med hensyn til prioritering af valg af stof, teorier og begreber. Et enkelt eksempel kan illustrere dette. Som bogen også nævner, er bæredygtighed et nyt centralt område i faget, men hvilke konsekvenser for et nyt stort område for den øvrige undervisningen?

Der har nok været en vis tendens til at koble stadigt nye spændende områder til faget uden for alvor at stille spørgsmålet: Hvordan skal der prioriteres? Hvad er vigtigt? Hvordan sikrer vi, at vi fastholder fagets kerne: at uddanne de unge til at blive aktive samfundsborgere i et demokrati?

Bogen kan altså varmt anbefales. Den bør indkøbes til samfundsfagsbiblioteket og kan bruges som afsæt for vigtige fagdidaktiske diskussioner i faggrupperne rundt om på skolerne, eller hvor samfundsfagslærere ellers mødes.